

УДК 373.5.015.311:[159.922:7]

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ КЛАСНОГО КОЛЕКТИВУ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ

Титаренко О.І., старший викладач
кафедри психології

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

Каулько Д.В., магістрант

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

У статті проаналізовано особливості формування психологічного клімату класного колективу підлітків засобами арт-терапії. Обґрунтовано доцільність використання методів арт-терапії в даному питанні. Представлено розроблену програму формування психологічного клімату класного колективу і результати дослідження її ефективності.

Ключові слова: психологічний клімат, арт-терапія, спільне малювання, класний колектив.

В статье проанализированы особенности формирования психологического климата классного коллектива подростков средствами арт-терапии. Обоснована целесообразность использования методов арт-терапии в данном вопросе. Представлены разработанная программа формирования психологического климата классного коллектива и результаты исследования её эффективности.

Ключевые слова: психологический климат, арт-терапия, совместное рисование, классный коллектив.

Titarenko O.I., Kaulko D.V. FEATURES OF TEENAGERS' CLASS GROUP PSYCHOLOGICAL CLIMATE FORMATION BY MEANS OF ART THERAPY

The article analyzed the features of teenagers' class group psychological climate formation by means of art therapy. The study justified the appropriateness of art therapy using this issue. The article presented a developed program of class group's formation and the results of its efficiency.

Key words: psychological climate, art therapy, combined drawing, class group.

Постановка проблеми. Психічне здоров'я дітей викликає нині у медиків і педагогів серйозну тривогу. Зростає кількість неврозів, відзначається втрата інтересу до навчання і суспільного життя; часті прояви загальної апатії чи, навпаки, підвищеної дратівливості й агресивності; спостерігається тяга до тютюнопаління, алкоголю та наркотиків. У сучасну школу приходять діти, різні за характером і поведінкою, за рівнем свого розвитку і ступеню підготовленості.

Психологічний клімат є чинником, через який переломлюється, опосередковується будь-яка діяльність колективу. При цьому переважний настрій людей визначає не тільки міру включеності кожного в діяльність, але й характер її спрямованості, її ефективність. Природно, що вплив психологічної атмосфери на особистість може бути двояким – як стимулюючим, так і гальмуючим, що пригнічує творчу ініціативу, активність і енергію.

Таким чином, проблеми формування позитивного соціально-психологічного клімату в колективі є актуальними у наш час.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню особливостей пси-

хологічного клімату приділяли увагу такі вітчизняні вчені: Г. Андреєва, В. Мясіщев, Б. Паригін, К. Платонов, А. Свенцицький.

Вивчення клімату шкільного класу почалося завдяки зусиллям М. Аникеева, О. Лутошкіна, І. Шварца та інших у зібранні «Учителю про психологічний клімат в колективі». Психологічний клімат – це емоційне забарвлення психологічних зв'язків членів колективу, що виникає на основі їх симпатії, збігу характерів, інтересів, схильностей [9, с. 56].

Л. Буєва та Є. Кузьмін розглядають клімат як суспільно-психологічний феномен, як стан колективної свідомості [3, с. 89].

А. Русалінова та А. Лутошкін підкреслюють, що сутнісною характеристикою психологічного клімату є загальний емоційно-психологічний настрій колективу [6, с. 58].

В. Шепель і В. Покровський аналізують психологічний клімат через стиль взаємин людей, що перебувають у безпосередньому контакті один з одним [10, с. 79].

В. Косолапов та А. Щербань визначають клімат у термінах соціальної та психологічної сумісності членів колективу, їх морально-психологічної єдності, згуртованості,

наявності загальних думок, звичаїв і традицій [2, с. 48].

Також у вивченні психологічного клімату використовували й арт-терапію, яка виникла в контексті теорій З. Фрейда і К. Юнга, а в подальшому набувала більш широку концептуальну базу, включаючи гуманістичні моделі розвитку особистості К. Роджерса і А. Маслоу [1, с. 41].

Методологічну основу арт-терапевтичного напрямку в психології заклали такі відомі психологи і психотерапевти, як О. По-стальчук, М. Мауро, К. Тісдейл, К. Кейз, Т. Боронська, М. Лібманн, К. Дрюкер, С. Льюїс, Д. Байєрі, П. Луззатто, Д. Калманович, Б. Ллойд, Д. Мерфі, Е. Крамер, К. Кейз і Т. Деллі, Д. Вудз, Д. Енлі.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз особливостей формування психологічного клімату класного колективу підлітків засобами арт-терапії, а завданням – аналіз використання арт-терапевтичних методів спільного малювання у процесі формування психологічного клімату класного колективу, розроблення програми формування психологічного клімату класного колективу та дослідження ефективності розробленої програми.

Виклад основного матеріалу дослідження. У наш час спостерігається зниження рівня психічного здоров'я школярів. Причини різноманітні: це і обтяжена спадковість, і екологічні проблеми, і соціальна криза. Все це спонукає шукати нові психолого-педагогічні засоби попередження таких негативних проявів.

Часто дитина підсвідомо домагається уваги, тому що боїться самотності, переймається, що про неї забули, не помітили. Або ж за неадекватною поведінкою приховується відчай, втрата надії на успіх. Дитина може взяти нав'язану їй роль невдахи, нездібної, безнадійної людини, яка у відповідь на ці невдачі зненавиділа весь світ. Ці та багато інших причин призводять до того, що в класі складаються негативні стосунки між дітьми, формується нездоровий психологічний клімат, а він призводить до взаємного нерозуміння, до того, що діти не можуть змістовно спілкуватись і продуктивно взаємодіяти, не почуваються прийнятими на рівних, не мають друзів, хороших приятелів у своєму класі.

Одним із таких засобів є арт-терапія, яка допомагає дітям впоратись зі своїми психологічними проблемами, відновлювати емоційну рівновагу, переключатись із негативних переживань на позитивно забарвлені почуття і думки. Багато навчальних труднощів і конфліктних ситуацій виникають на психологічній основі, тому допомогти

дитині впоратись з особистими проблемами може тільки психолог, що спеціалізується на роботі з дітьми шкільного віку. Він має грамотно встановити істинні причини шкільних проблем і забезпечити адекватну допомогу учням. Тому одним із напрямів психолого-педагогічного супроводу може виступати застосування арт-терапії.

У наш час арт-терапія набула педагогічного спрямування, яке пов'язане зі зміцненням психічного здоров'я дитини, і виконує психогігієнічні (профілактичні) та корекційні функції.

Як відомо, мова образотворчого мистецтва є мовою дітей та підлітків. Діти мислять образами, кольорами, звуками, відчуттями загалом, як писав К. Ушинський, закликаючи вчителів опиратися на ці особливості дитячого мислення. Робота фантазії виявляється у візуальних образах і лише потім – у словах. Образотворча робота – безпечний і природний для дитини вид діяльності, «транзитний простір» (Р. Гудман, Д. Джонсон). Ще Л. Виготський вважав, що малювання є своєрідним оповіданням про свій розвиток і формування окремих систем психіки [4, с. 40].

Діти та підлітки, порівняно з дорослими, більш спонтанні, але менш здатні до рефлексії своїх почуттів та поведінки. Художній метафоричний образ – це посередник між внутрішнім світом дитини та оточенням. Через образи відбувається встановлення зв'язку з глибинно-психологічними та міфологічними пластами колективного несвідомого. Використання арт-терапевтичних методів розвиває схильність до аналізу продуктів власної творчості, рефлексії своїх психологічних особливостей. Арт-терапія відіграє значну роль у зміцненні ідентичності, розробленні нових, більш відповідних логіці внутрішнього розвитку особистості й суспільства патернів поведінки [4, с. 41].

Як відзначає Л. Лебедева, є широкий спектр показань для проведення арт-терапевтичної роботи в системі освіти, причому не тільки з дітьми, але й у педагогічному колективі [5, с. 25]. Серед них:

- негативна «Я-концепція», дисгармонійна, перекручена самооцінка, низький ступінь самоприйняття;
- труднощі емоційного розвитку, імпульсивність, підвищена тривожність, страхи, агресивність;
- переживання емоційного відкидання, почуття самотності, стресові стани, депресія;
- неадекватна поведінка, порушення стосунків із близькими людьми, конфлікти у міжособистісних відносинах, незадово-

леність у сімейній ситуації, ревності, ворожість до оточуючих.

Арт-терапевтичні заняття ефективні у разі порушення адаптації з метою психологічної допомоги молодшим школярам, що зазнають труднощів в навчанні.

Багато психічних та деяких фізичних відхилень роблять дитину пасивною. Коло її інтересів стає вузьким, потреба в активній взаємодії зі світом знижується. Через це знижується і здатність до адаптації. Дитина «поринає у себе», вважає, що не зможе знайти вихід із ситуації, що склалася. Арт-терапія дає змогу розірвати це порочне коло. Коли дитина займається творчістю, вона винаходить нові й нові засоби вираження своїх емоцій і поступово – нові засоби спілкування зі світом, тобто втрачені здібності відновлюються.

Дослідження, проведені під керівництвом Л. Лебедевої, показали, що арт-терапевтичні заняття дають змогу вирішувати подальші важливі педагогічні завдання [7].

Виховні. Взаємодія будується таким чином, щоб діти вчилися коректному спілкуванню, співпереживанню, дбайливим взаєминам з однолітками і дорослими. Це сприяє моральному розвитку особистості, забезпечує орієнтацію в системі моральних норм, засвоєнню етики поведінки. Відбувається більш глибоке розуміння себе, свого внутрішнього світу (думок, почуттів, бажань). Складаються відкриті, довірливі, доброзичливі стосунки з педагогом.

Корекційні. Досить успішно коригується образ «Я», який раніше міг бути деформованим, поліпшується самооцінка, зникають неадекватні форми поведінки, налагоджуються способи взаємодії з іншими людьми. Також хороші результати досягнуті в роботі з деякими відхиленнями в розвитку емоційно-вольової сфери особистості.

Психотерапевтичні. «Лікувальний» ефект досягається завдяки тому, що в процесі творчої діяльності створюється атмосфера емоційної теплоти, доброзичливості, емпатичного спілкування, визнання цінності особистості іншої людини, турбота про неї, її почуття, переживання. Виникають відчуття психологічного комфорту, захищеності, радості, успіху. У результаті мобілізується цілющий потенціал емоцій.

Діагностичні. Арт-терапія дає змогу одержати відомості про розвиток і індивідуальні особливості дитини. Це коректний спосіб поспостерігати за нею у самостійній діяльності, краще дізнатися про її інтереси, цінності, побачити внутрішній світ, неповторність, особистісну своєрідність, а також виявити проблеми, що підлягають спеціальній корекції. У процесі занять лег-

ко проявляються характер міжособистісних відносин і реальне становище кожного в колективі, а також особливості сімейної ситуації. Арт-терапія виявляє і внутрішні, глибинні проблеми особистості. Володіючи багатобічними діагностичними можливостями, вона може бути віднесена до проєктивних тестів.

Розвиваючі. Завдяки використанню різних форм художньої експресії складаються умови, за яких кожна дитина переживає успіх у тій чи іншій діяльності, може самостійно впоратись із важкою ситуацією. Діти вчаться вербалізації емоційних переживань, відкритості у спілкуванні, спонтанності. Відбувається особистісне зростання людини, набувається досвід нових форм діяльності, розвиваються здібності до творчості, саморегуляції почуттів і поведінки.

Арт-терапія пропонує дитині та дорослому висловити свої емоції, почуття за допомогою ліплення, малювання, конструювання із природних матеріалів. Використовуючи прийоми арт-терапії, досягаються такі цілі: вираження емоцій і почуттів, пов'язаних із переживаннями своїх проблем, самого себе; активний пошук нових форм взаємодії зі світом; підтвердження своєї індивідуальності, неповторності і значимості; і, як наслідок трьох попередніх, підвищення адаптивності в постійно мінливому світі (гнучкості).

Важливим у наш час є використання методу спільного малювання. Дитина вчиться розуміти, наскільки важливим є вміння співпрацювати і спілкуватись у колективі і під час спільного завдання. Це досить важливе вміння і навички в сучасному житті. Можна дати зрозуміти дитині важливість комунікації, наочно показавши їй важливість взаємодопомоги і дружньої участі.

Спільне малювання – це особливий ігровий метод, у процесі якого дитина малює різні предмети, ситуації з життя дитини і його родини, різноманітні сюжети зі світу людей і природи. Таке малювання обов'язково супроводжується емоційним коментарем. Використання спільного малювання на заняттях можливе після того, як налагоджений емоційний контакт. Метод спільного малювання надає нові цікаві можливості:

1. Виникає ситуація, що спонукає дитину до активних дій. Під час спільного малювання виникає ситуація емоційного і ділового спілкування.

2. Ситуація спільного малювання створює нові можливості для формування психологічного клімату класу.

3. Використання методу спільного малювання дає можливість розвивати засоби комунікації.

4. Спільне малювання допомагає у проведенні з дитиною терапевтичної роботи.

Виділяють такі етапи: налагодження емоційного контакту, залучення інтересу до нового виду діяльності; малювання «за замовленням» дітей; поступове введення різних варіантів виконання одного малюнка, нових деталей зображення.

Дитячий колектив, як і колектив дорослих людей, має свій психологічний клімат. Під психологічним кліматом розуміють емоційно-психологічний настрій колективу, в якому на емоційному рівні відображаються особисті та ділові стосунки членів колективу з їхніми моральними нормами та інтересами.

Психологічний клімат – це стиль, емоційне забарвлення спілкування і взаємодії людей, яке впливає на їхню спільну діяльність; це переважний порівняно стійкий емоційний настрій людей у колективі [8].

Учніський колектив – могутній засіб формування особистості, але лише тоді, коли психологічний клімат у ньому позитивний, безконфліктний. Тому його вивчення є дуже важливим. Адже він впливає на виховання, гармонійний розвиток особистості учнів, значною мірою зумовлює риси характеру окремих учнів та стосунки в колективі.

У разі, коли психологічний клімат виявляється нездоровим, виникає потреба з'ясувати причини, що призвели до цього.

Негативна поведінка дітей часто має глибокі психологічні причини. Поведінка кожного учня так само, як характер психологічного клімату у класі залежать, перш за все, від індивідуальних психологічних особливостей дітей.

Проблемою організації сприятливого психологічного середовища доводиться найбільше займатися класному керівнику.

У школярів є сильна потреба в діалогічному спілкуванні з педагогами. Здоровий психологічний клімат на уроках – наслідок змістовного спілкування поза уроком. Атмосфера на уроці залежить від загального настрою колективу загалом [9, с. 54–56].

Як вже згадувалося, психологічний клімат на емоційному рівні відображає сформовані в колективі взаємини, характер взаємного співробітництва, ставлення до значущих явищ життя. Він складається завдяки «психологічній атмосфері» – також групового емоційного стану, яка, однак, має місце у порівняно невеликій відірзці часу і, у свою чергу, створюється ситуативними емоційними станами колективу.

Для того щоб знайти шляхи оптимізації психологічного клімату, треба спочатку діагностувати рівень його розвитку, а потім

вже шукати закономірності та шляхи формування.

Почате експериментальне дослідження спрямоване на вивчення впливу розробленого нами тренінгу на характер і рівень формування психологічного клімату класного колективу. Експериментальну базу дослідження складає група з 20 школярів 6 класу КЗ «Кам'янська ЗОШ I-III ступенів» Запорізької області віком 12 років.

З метою проведення дослідження нами було використано кілька методик: «Соціометрію» Дж. Морено, анкетування «Індивідуально-типологічний опитувальник Л. Собчик», з метою визначення внутрішньої групових взаємодій між учнями класу, а також ролі кожного учня в класному колективі – методика «Дерево».

Спочатку був проведений зріз, що констатує.

Потім була проведена розроблена нами програма формування психологічного клімату класного колективу, яка розрахована на 10 занять по 45 хвилин, із частотою зустрічей 1–2 рази на тиждень. Програма складається з трьох частин: вступ (перше заняття), основна частина (з другого по восьме заняття), заключна частина (дев'яте та десяте заняття). Кожне із занять має власну мету, яка, у свою чергу, підпорядковується головній меті тренінгу.

Мета тренінгу – формування психологічного клімату класного колективу за допомогою арт-терапевтичних методів спільного малювання.

Завдання:

1. Розвиток навичок групової взаємодії на основі спільного малювання.
2. Надання підтримки учнів, які відчувають труднощі.
3. Розвиток умінь працювати в команді.
4. Згуртування класу.

Структура тренінгу:

Вступ.

1 заняття. Визначення мети, завдань, принципів роботи у групі. Створення атмосфери довіри, спільності та взаєморозуміння. Налаштування на подальшу роботу. Вправи: «Сніжний ком», «Вступне коло», «Мауглі», рефлексія, «Завершальний шерінг».

Основна частина.

2 заняття. Допомога дітям прояснити свої цілі на час навчання у школі. Вправи: «Вступне коло», «Гра з м'ячем», «Чарівний килим», «Завершальний шерінг».

3 заняття. Усвідомлення дітьми, які якості важливі у дружбі. Вправи: «Вступне коло», «Справжній друг», «Малювання самого себе», «Завершальний шерінг».

4 заняття. Ознайомлення зі шкільними правилами і усвідомлення особливостей

своєї поведінки в різних шкільних ситуаціях. Вправи: «Вступне коло», «Портрет групи», «Завершальний шерінг».

5 заняття. Сприяння саморозкриттю дітей і розвитку емпатії. Вправи: «Вступне коло», Спільне малювання «Планета мого класу», «Малювання свічкою та аквареллю», «Завершальний шерінг».

6 заняття. Сприяння розвитку уяви та навичок сумісної діяльності. Вправи: «Вступне коло», «Змішуємо фарби», «Клякси», «Завершальний шерінг».

7 заняття. Навчання розпізнавати свої шкільні страхи, пошук способів їх подолання. Вправи: «Вступне коло», «Чого я боюсь?», «Завершальний шерінг».

8 заняття. Розвиток навичок спілкування і вирішення конфліктів. Вправи: «Вступне коло», «Назви почуття», «Парне малювання», «Як розв'язати конфліктні ситуації», «Завершальний шерінг».

Заключний блок.

9 заняття. Формування навичок прийняття особистих негативних емоцій. Вправи: «Вступне коло», «Малюємо образ», «Малювання пальцем», «Завершальний шерінг».

10 заняття. Встановлення емоційного контакту, осмислення і закріплення досвіду отриманого у процесі тренінгу. Вправи: «Дерево», «Доброзичливе послання», «Завершальний шерінг».

Групові обговорення й дискусії супроводжуються коментарем психолога. В основі програми лежить принцип поетапності розвитку групи і поступовості у глибшому розумінні кожним учасником самого себе. Кожна нова зустріч логічно впливає з попередньої і є змістовною основою для наступної.

Після проведеного тренінгу ми провели повторний зріз, який показав, що за результатами соціометрії кількість прийнятих підвищилась на 15%, а ізольованих – зменшилось на 5%. За результатами «Індивідуально-типологічний опитувальника Л.М. Собчик» в середньому було виявлено підвищення таких якостей, як відчуття відповідальності (на 15%) і самовираження (на 25%). За показником методики «Дерево» було виявлено в середньому покращення в таких якостях, як дружба підтримка, лідерство, товарицькість, а також зменшення тривожності (10%) та замкнутості (10%).

Дослідження внутрішньо групові взаємодії між учнями класу, визначення ролі кожного учня у класному колективі, а також виявлення соціально-психологічного рівня адаптації особистості в соціальній групі дало змогу скласти «портрет» класного колективу, а також надати консультацію пе-

дагогам та батькам.

Таким чином, запропонована програма є ефективною для формування психологічного клімату у класному колективі. Вправи підібрано таким чином, щоб забезпечити взаємодію всіх дітей, включити у взаємодію і тих, спілкування з якими часто уникають. Позитивний психологічний клімат та ефективна групова взаємодія у класі можуть стати стимулом, ресурсом для особистісного розвитку, покращення успіхів у навчанні, спілкуванні з батьками та вчителями або ресурсом для подолання повсякденних проблем підлітка.

Висновки з проведеного дослідження. Формування психологічного клімату як емоційно-психологічного настрою колективу, в якому на емоційному рівні відображаються особисті та ділові стосунки членів колективу з їхніми моральними нормами та інтересами є системним та потребує уваги. Тому учнівський колектив – могутній засіб формування особистості, але лише тоді, коли психологічний клімат у ньому позитивний, безконфліктний. Адже він впливає на виховання, гармонійний розвиток особистості учнів, значною мірою зумовлює риси характеру окремих учнів та стосунки в колективі.

Ми вважаємо, що одним з ефективних методів у цьому процесі є арт-терапія.

Арт-терапевтичні заняття ефективні під час порушення адаптації з метою психологічної допомоги школярам, що зазнають труднощі в навчанні. Завдяки методу спільного малювання у дітей формуються усвідомлені ставлення як до власних потреб, так і до людей, які їх оточують. Спільне малювання постає як спосіб розуміння себе і навколишньої дійсності, як засіб висловлювання різноманітних емоцій, зокрема і негативних. Тому він буде доцільним також для зняття психічної напруги, стресових станів, у разі корекції неврозів, страхів.

Узагальнюючи найбільш важливі результати нашої роботи, можна сказати, що використання арт-терапевтичних методів спільного малювання у формуванні психологічного клімату класного колективу є ефективним та сприяє налагодженню емоційного контакту, залученню інтересу учня до нового виду діяльності. Запропонована програма сприяє розвитку навичок групової взаємодії на основі спільного малювання, розвитку уміння працювати в команді, згуртуванню класного колективу, що, в свою чергу, призводить до створення позитивного морально-психологічного клімату колективу. Таким чином, позитивний психологічний клімат та ефективна групова взаємодія у класі можуть стати стимулом, ресурсом

для особистісного розвитку, покращення успіхів у навчанні, спілкуванні з батьками та вчителями або ресурсом для подолання повсякденних проблем дитини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аникеева, Н. Учителю о психологическом климате в коллективе / Н. Аникеева. – М. : Просвещение, 1983. – 94 с. – (Психол. наука – школе).
2. Кричевский Р. Психология малой группы: Теоретический и прикладной аспекты / Р. Кричевский, Е. Дубовская. – М. : Изд-во Моск. ун-ту, 1991. – 152 с.
3. Кузьмин, Е. Основы социальной психологии : [монография] / Е. Кузьмин. – Ленинград : ЛГОЛУ им. А.А. Жданова, 1967. – 173 с.
4. Лебедева Л. Педагогические аспекты арт-терапии / Л. Лебедева // Дидактика. – 2000. – № 1. – С. 106–125.

5. Лебедева Л. Практика арт-терапии: подходы, диагностика, система занятий / Л. Лебедева. – СПб. : Речь, 2008. – 256 с.
6. Мокшанцев Р. Социальная психология. учебное пособие для ВНЗ / Р. Мокшанцев, А. Мокшанцева. – М., 2001. – 401 с.
7. Оклендер В. Окна в мир ребенка. Руководство по детской психотерапии / Пер. с англ. – М. : Независимая фирма Класс, 2012. – 336 с. – (Библиотека психологи и психотерапии, вып. 20).
8. Психологический словарь / Под ред. В. Давыдова и др. – М. : Педагогика, 1983. – 448 с.
9. Титаренко О. Навчально-методичний посібник. Використання арт-терапії у навчально-виховному процесі / О. Титаренко. – Мелітополь: Видавництво «Мелітополь», 2014. – 112 с.
10. Шепель В. Социологические и психолого-педагогические основы хозяйственного руководства химическими предприятиями / В. Шепель. – М., 1974. – 362 с.

УДК 159.9.072

ПСИХОЛОГІЧНА СУТНІСТЬ КОНЦЕПТУ «ЦІЛІСНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ»

Кельнер С.С., аспірант
кафедри практичної психології

Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка

У статті здійснено спробу висвітлення феномену цілісності. У межах системного й цілісного підходів розглядаються особливості поняття «цілісність», «цілісність особистості». На підґрунті концептуальних положень психологічних та філософських напрямів визначається специфіка концепту «цілісність особистості». Акцент здійснюється на «концепті» саме для висвітлення психологічних особливостей зазначеного поняття. Виокремлюються сутнісні характеристики й методологічні можливості концепту цілісності особистості як підґрунтя інтеграції психологічного, філософського і християнсько-богословського підходів у розумінні особистості. Цілісність як концепт вирізняє такі аспекти: рівень особистості й рівень особистісного; вертикаль і горизонталь буття особистості; континуум «онтична індивідуальність універсальність особистості». Визначаються перспективи розвитку даного напрямку.

Ключові слова: *концепт, особистість, системний підхід, цілісність, цілісність особистості.*

В статье рассмотрен феномен целостности. В рамках системного и целостного подходов представлены особенности понятия «целостность», «целостность личности». На основании концептуальных положений психологических и философских направлений определяется специфика концепта «целостность личности». Акцент осуществляется на «концепте» именно для освещения психологических особенностей данного понятия. Выделяются существенные характеристики и методологические возможности концепта целостности личности как основы интеграции психологического, философского и христианско-богословского подходов в понимании личности. Целостность как концепт выделяет следующие аспекты: уровень личностного; вертикаль и горизонталь бытия личности; континуум «онтическая индивидуальность универсальность личности». Определяются перспективы развития данного направления.

Ключевые слова: *концепт, личность, системный подход, целостность, целостность личности.*

Kelner S.S. PSYCHOLOGICAL ESSENCE OF THE CONCEPT OF “PERSONAL INTEGRITY”

The article attempts to light the phenomenon of wholeness. The features of the concept of “integrity”, “personal integrity” As part of a systematic and holistic approach. Based on the concepts of the psychological and philosophical trends determined by the specificity of the concept of “personal integrity”. Emphasis is done on the “concept” is to illuminate the psychological characteristics of this concept. It stands out the essential characteristics and methodological possibilities of the concept of personality integrity as the basis for the integration of psychological, philosophical and Christian-theological approaches to understanding personality. Integrity as a concept highlights the following aspects: the level of the individual and personal level; the vertical and the horizontal life of the person; continuum “ontic individuality versatility of the individual”. Determined prospects of development of this direction.

Key words: *concept, personality, system approach, integrity, integrity of the individual.*